



Natura 2000 / Natuurbeschermingswet 1998 en gemeenten

Nederland wil zijn Europese natuurparels aanwijzen als Natura 2000-gebied. Vanuit deze insteek is door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit begonnen met het proces van aanwijzen van Natura 2000-gebieden.

Natura 2000 beslaat in totaal 162 gebieden. In januari 2007 is gestart met de ontwerp-aanwijzing van de eerste 111 gebieden. In mei 2007 gevolgd door 7 Waddengebieden. De overige gebieden worden in 2008 aangewezen. Om natuurdoelen te bereiken en een evenwicht met economische activiteiten te bewerkstelligen wordt voor ieder gebied een beheerplan opgesteld. Voor projecten en activiteiten in en rondom Natura 2000-gebieden geldt een vergunningplicht.

Naast het Ministerie van LNV spelen ook het Ministerie van Verkeer en Waterstaat, het Ministerie van Defensie en de provincies een centrale rol bij het opstellen van beheerplannen en de vergunningverlening. In de brochure leest u hier meer over.

Ook de Nederlandse gemeenten krijgen te maken met Natura 2000 en de Natuurbeschermingswet en daarom is samen met de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) deze publicatie gemaakt. In de brochure vindt u een globale uiteenzetting over Natura 2000 en de Natuurbeschermingswet 1998, waarbij de nadruk ligt op de betekenis en rol van gemeenten hierbij. Voor meer gedetailleerde informatie wordt u doorverwezen naar andere publicaties. Deze zijn te vinden op de website-pagina www.minlnv.nl/natura2000. Op deze webpagina kunt u zich ook abonneren op het Magazine Doen & Laten en de bijhorende e-mail nieuwsbrief. Via het magazine en de nieuwsbrief blijft u op de hoogte van alle relevante ontwikkelingen rondom Natura 2000 en de Natuurbeschermingswet.

Natuurwetten en richtlijnen

Om de Europese natuur te beschermen, hebben de lidstaten van de Europese Unie de Vogelrichtlijn (1979) en de Habitatrichtlijn (1992) aangenomen. De richtlijnen bieden een kader voor de lidstaten bij de bepaling van natuurgebieden die tezamen het Europees ecologisch netwerk Natura 2000 vormen. Voor Nederland is het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) verantwoordelijk voor de uitvoering van deze richtlijnen.

Deze richtlijnen zijn voor de Nederlandse situatie vertaald en opgenomen in de op 1 oktober 2005 gewijzigde Natuurbeschermingswet 1998. Nederland kent verschillende soorten beschermde natuurgebieden. Om te beginnen alle planologisch beschermde (Nota Ruimte) gebieden van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Daarnaast zijn er gebieden die wettelijk beschermd worden onder de Natuurbeschermingswet 1998, zoals de oude natuurbeschermingswetgebieden (beschermde natuurmonumenten en staatsnatuurmonumenten). Nu komen daar de Vogelrichtlijn- en Habitatrichtlijngebieden bij. Vanwege de grote overlap (ruimtelijk en juridisch) worden deze twee laatstgenoemde gezamenlijk aangewezen als Natura 2000-gebieden.

Ook de Natura 2000-gebieden en de grotere Ecologische Hoofdstructuur overlappen bijna geheel met elkaar. Met Natura 2000 wordt dus merendeels al bestaande natuur aangewezen en vrijwel geen nieuwe natuur ontwikkeld.

Niet alle soorten leven in de beschermde natuurgebieden. Sommige soorten die daarbuiten leven hebben ook bescherming nodig. Daarom is er de Flora- en faunawet die voor heel Nederland geldt.

Wilt u weten waar de beschermde natuurgebieden liggen of welke soorten beschermd zijn?

Kijk op www.minlnv.nl/natura2000 in de gebiedendatabase en/of soorten-database.

Natura 2000 / Natuurbeschermingswet

Natura 2000 bestaat uit zowel Vogelrichtlijngebieden als Habitatrichtlijngebieden. Al sinds enkele jaren zijn alle Vogelrichtlijngebieden aangewezen met een aanwijzingsbesluit onder de Natuurbeschermingswet 1967. Sinds 2005 vallen zij onder de bescherming van de Natuurbeschermingswet 1998.

De Habitatrichtlijngebieden zijn alleen aangemeld bij de Europese Commissie in 2003. Ondanks dat de Habitatrichtlijngebieden niet zijn aangewezen onder de Natuurbeschermingswet 1998 geldt er wel bescherming, via de zogenaamde rechtstreekse werking van de Habitatrichtlijn.

In 2007 is het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) gestart met het aanwijzen van de Habitatrichtlijngebieden. Omdat er een grote overlap is met de Vogelrichtlijngebieden en daarnaast enkele Vogelrichtlijnaanwijzingen aanpassing behoeven, worden beiden nu gecombineerd (opnieuw) aangewezen met een Natura 2000-aanwijzingsbesluit.

Als alle gebieden uiteindelijk zijn aangewezen gaat het in Nederland in totaal om 162 Natura 2000-gebieden met een oppervlakte van ruim 1 miljoen hectare. In 2008 worden op de Noordzee hier bovenop nog Natura 2000-gebieden aangewezen.

Gemeenten en Natura 2000 / Natuurbeschermingswet 1998

Vanuit de Natuurbeschermingswet 1998 heeft de gemeente formeel geen bevoegdheden. De Natuurbeschermingswet 1998 wijst doorgaans Gedeputeerde Staten aan als vergunningverlener en in specifieke gevallen de Minister van LNV (zie het Besluit vergunningen Natuurbeschermingswet). Dit geldt zowel voor Natura 2000-gebieden als voor beschermde natuurmonumenten.

Voor de Natura 2000-gebieden moeten ook beheerplannen opgesteld worden. De primaire verantwoordelijkheid hiervoor ligt bij Gedeputeerde Staten. Voor bepaalde gebieden ligt de specifieke verantwoordelijkheid bij de Minister van LNV, de Minister van Defensie of de Minister van V&W.

De exacte onderverdeling naar verantwoordelijkheid is te vinden op www.minlnv.nl/natura2000 onder 'hulpmiddelen' in het overzicht 'voortouwverdeling beheerplannen' en aan het eind van deze folder.

Gemeenten zullen bij het opstellen van de Natura 2000-beheerplannen betrokken willen en moeten zijn. Het betreft immers het grondgebied van gemeenten. In het beheerplan worden tevens activiteiten gereguleerd die in en om de Natura 2000-gebieden plaatsvinden. Dit kunnen activiteiten zijn van gemeenten zelf, die hun inwoners betreffen.

Mogelijk krijgen de gemeenten in de toekomst te maken met de omgevingsvergunning waarmee zij ook het loket worden voor de Natuurbeschermingswet 1998. Zolang de Habitatrictlijngebieden nog niet zijn aangewezen onder de Natuurbeschermingswet 1998 zullen gemeenten voorts nog in sommige gevallen zelf moeten toetsen aan de Habitatrictlijn. Verderop leest u hier meer over.

Selectie van Natura 2000- gebieden en instandhoudings- doelstellingen

De Natura 2000-gebieden krijgen de toewijzing met een reden: met het beschermen van deze gebieden is het de bedoeling om tal van bijzondere soorten en habitats duurzaam in stand te houden, in Nederland en Europa. Hiertoe zijn door de Europese Commissie lijsten opgesteld met soorten en habitats die beschermd dienen te worden. Elke lidstaat heeft de verantwoordelijkheid om bij te dragen aan de gunstige staat van instandhouding voor een aantal van deze soorten en habitats, namelijk de soorten en habitats die in Nederland voorkomen.

Bij het selecteren van de Natura 2000-gebieden in Nederland is uitgegaan van deze soorten en habitats: waar zitten ze, hoe gaat het met ze en wat houdt bescherming in om ze duurzaam in stand te houden?

Op basis van deze drie vragen is een selectie van nauwkeurig begrensde gebieden naar voren gekomen met bijhorende -instandhoudings- doelstellingen. Soms betekent dit het behoud van een gezonde populatie soorten; het kan ook herstel inhouden van een populatie die nog te klein is of herstel van een habitat in slechte conditie.

Bij de aanwijzingsbesluiten worden de begrenzingen op kaarten weergegeven. Hierbij geldt een algemene exclaveringsformule die stelt dat alle bestaande bebouwing, erven, tuinen, verhardingen en hoofdspoorwegen geen deel uitmaken van het aangewezen gebied, tenzij daarvan expliciet wordt afgeweken. Deze tekstuele exclavering wordt ook op de kaarten aangegeven. Door de beperkte schaal van de kaarten is het echter niet mogelijk om alle elementen die niet tot de aanwijzing behoren ook op de kaarten te vermelden.

Aanwijzingsprocedure

De 162 Natura 2000-gebieden worden in tranches aangewezen. Begin 2007 zijn de eerste 111 gebieden in procedure gebracht; in mei 2007 nog eens 7 Waddengebieden. Eén gebied was al in 2006 in procedure gebracht (Abtskolk & De Putten). De overige 43 gebieden volgen in 2008.

De aanwijzingsprocedure houdt in: het ter inzage leggen van de ontwerp-aanwijzingsbesluiten met bijhorende kaarten en toelichtingen. Tijdens deze procedure kan iedereen een zienswijze indienen als leidraad voor de minister van LNV bij het vaststellen van de definitieve aanwijzingsbesluiten.

In een zogenaamde Nota van Antwoord geeft de minister van LNV aan waarom en om welke reden zij een zienswijze heeft gevolgd. Vanwege wettelijke termijnen, de hoeveelheid werk en de behandeling van de Nota van Antwoord in de Tweede Kamer duurt deze hele procedure ongeveer 12 maanden. Op het moment van verschijnen van deze publicatie zijn er nog geen definitieve besluiten. Alle belanghebbenden die een zienswijze hebben ingediend, kunnen nog in beroep gaan tegen het definitieve aanwijzingsbesluit bij de Raad van State.

Documenten

De hele systematiek van selectie en begrenzing van gebieden en het vaststellen van instandhoudingsdoelstellingen is vastgelegd in een aantal documenten.

Allereerst zijn er op Europees niveau lijsten met soorten en habitats waarvoor de Vogel- en Habitatrichtlijn gelden. Elke lidstaat draagt verantwoordelijkheid voor een deel van die soorten en habitats.

Daarnaast zijn er tal van Europese documenten met uitleg van bepalingen en procedures voor de selectie en begrenzing van gebieden. Nederland heeft gebieden geselecteerd op basis van deze informatie en procedures. De precieze stappen die daarbij zijn genomen zijn gedocumenteerd in verschillende documenten.

Deze documenten bevatten tevens de reacties op de inspraak op deze selectie.

Een heel belangrijk document is het Natura 2000 doelendocument, omdat hierin voor alle soorten en habitats waarvoor Nederland verantwoordelijkheid draagt de landelijke instandhoudingsdoelstellingen zijn bepaald.

Het Natura 2000 doelendocument bevat eveneens uitleg over de systematiek van de vaststelling van instandhoudingsdoelstellingen en een toelichting van de uitwerking op gebiedsniveau. Voor dat laatste zijn de gebiedendocumenten en profielen van belang en uiteindelijk – uiteraard - de aanwijzingsbesluiten met toelichting.

Er zijn profielen opgesteld per soort/habitat waarmee een beeld wordt gegeven van de staat van instandhouding van die soort/habitat (hoe gaat het met ze?) en zijn ecologische vereisten. In het Gebiedendocument wordt per gebied voor elke soort en habitat de staat van instandhouding aangegeven en is vermeld wat de instandhoudingsdoelstellingen zijn.

Tot slot zijn er nog tal van handreikingen en rapporten over Natura 2000 en de Natuurbeschermingswet 1998.

Alle documenten zijn te vinden op www.minlnv.nl/natura2000 onder 'hulpmiddelen'. Op dezelfde pagina, onder 'Gebiedendatabase', is per gebied alle beschikbare informatie uit de hiervoor genoemde documenten ook op een rijtje gezet.

Beschermingsregime

Op de Natura 2000-gebieden is de Natuurbeschermingswet 1998 van toepassing. Dat betekent dat de instandhoudingsdoelstellingen in deze gebieden voorop staan. Tevens houdt het in dat - in principe - alles verboden is wat het halen of behouden van deze doelstellingen in de weg staat of in gevaar brengt.

Denk bijvoorbeeld aan een populatie van de noordse woelmuis. Deze populatie moet beschermd worden, wat betekent dat alle activiteiten die in en rondom het Natura 2000-gebied plaatsvinden of gaan plaatsvinden, getoetst moeten worden met de habitattoets. Deze zogenaamde habitattoets meet het effect van de activiteit op deze populatie noordse woelmuizen.

Als de populatie zo klein wordt dat zij niet meer in gunstige staat van instandhouding verkeert, zal de toets een negatieve uitslag geven. Dat betekent dat die activiteit verboden is. We spreken dan van een zogenaamd significant (negatief) effect. Hetzelfde geldt voor het effect van een activiteit die tot gevolg heeft dat het beha-

len van een gunstige staat onmogelijk wordt, bijvoorbeeld bij een populatie die nog niet in een gunstige staat verkeerd. Het doel is immers de soort in een gunstige staat van instandhouding te brengen en te houden. De instandhoudingsdoelstellingen geven richting aan de invulling van het begrip gunstige staat. Dit wordt nog concreter in de beheerplannen uitgewerkt.

In artikel 19d van de Natuurbeschermingswet 1998 wordt het verbod op uitvoering van activiteiten die mogelijk een negatief effect hebben op instandhoudingsdoelstellingen zonder een vergunning expliciet aangegeven. Wanneer het niet zeker is of er een negatief effect zal optreden moet men een vergunning aanvragen. Tijdens de vergunningenprocedure wordt vervolgens getoetst of er daadwerkelijk een kans op een negatief effect is, en zo ja of dit effect significant is. Bij een significant negatief effect wordt alleen in uitzonderingsgevallen vergunning verleend: er mogen geen alternatieven zijn, er moet sprake zijn van een dwingende reden van groot openbaar belang en de schade moet gecompenseerd kunnen worden.

Voor de beschermde natuurmonumenten die eigenstandig blijven bestaan, blijft het oude beschermingsregime gelden (artikel 16 Natuurbeschermingswet 1998) dat nagenoeg gelijk is aan het regime voor Natura 2000-gebieden.

Rechtstreekse werking

Er geldt een rechtstreekse werking van de Habitatrichtlijn, zolang de Habitatrichtlijngebieden niet zijn aangewezen onder de Natuurbeschermingswet 1998 maar wel zijn aangemeld in Brussel en door de Europese Commissie op een Europese lijst zijn opgenomen. Activiteiten die mogelijk schadelijke gevolgen hebben voor deze gebieden moeten dus direct getoetst worden aan de Habitatrichtlijn.

Deze toetsing dient te gebeuren binnen het vergunningenstelsel dat geldt voor een bepaalde activiteit. Zo moet bijvoorbeeld bij de aanleg van een bedrijventerrein waarvoor een bouwvergunning en milieuvergunning nodig is binnen één van deze vergunningen een habitattoets gedaan worden door het betreffende bevoegde gezag. De Natuurbeschermingswet 1998 kan nog niet worden toegepast omdat deze formeel nog niet het, in Brussel aangemelde, Habitatrichtlijngebied bestrijkt.

De rechtstreekse werking van de Habitatrichtlijn geldt voor overheden onderling, omdat zij een Europeesrechtelijke verplichting zijn aangegaan. Burgers zijn hier echter niet aan gehouden. Pas als het gebied, na formele aanwijzing, onder de Natuurbeschermingswet 1998 valt, worden de verplichtingen voortvloeiend uit de Habitatrichtlijn ook van kracht voor burgers.

Nu doet zich de volgende situatie voor: Derden (burgers of organisaties) doen in een bezwaarprocedure een beroep op de verplichtingen uit de Habitatrichtlijn tegen een bouwvergunning waarin geen habitattoets is uitgevoerd. De overheid moet hier gehoor aan geven, omdat zij hier aan wel is gehouden! Om deze reden wordt sterk aangeraden om in overleg met de aanvrager altijd de habitattoets te doen, indien dat nodig zou zijn wanneer de Natuurbeschermingswet 1998 wel van kracht was.

Zolang de Habitatrichtlijngebieden nog niet zijn aangewezen als Natura 2000-gebied kan het dus voorkomen dat gemeenten als vergunningverlener de habitattoets moeten toepassen bij het verlenen van bijvoorbeeld bouw- en milieuvergunningen.

Omdat de Vogelrichtlijngebieden en beschermde natuurmonumenten al aangewezen zijn, geldt hier al wel de Natuurbeschermingswet 1998. In die gevallen waarin een Habitatrichtlijngebied overlapt met een Vogelrichtlijngebied of beschermd natuurmonument hoeft de rechtstreekse werking van de Habitatrichtlijn niet in een ander vergunningstelsel te worden toegepast. Hier gelden gewoon de regels van de Natuurbeschermingswet 1998 (de zogenaamde 'richtlijn conforme interpretatie'). Overheden kunnen burgers in dit geval wel aan de richtlijn houden.

Op dit moment is een wetsvoorstel bij de Tweede Kamer aanhangig dat maakt dat Habitatrictlijngebieden niet meer eerst nationaal hoeven worden aangewezen. Dat zou betekenen dat de Natuurbeschermingswet 1998 geldt vanaf het moment dat een gebied op de Europese lijst staat. Naar verwachting treedt deze wetswijziging begin 2008 in werking.

Meer informatie over het beschermingsregime en de vergunningenprocedure is te vinden in de Checklist gewijzigde Natuurbeschermingswet 1998 en in de Algemene handreiking Natuurbeschermingswet 1998. Beide staan op www.minlnv.n/natura2000 onder 'hulpmiddelen'.

Externe werking

Met Natura 2000 worden bepaalde natuurwaarden in Nederland beschermd voor negatieve invloeden zodat deze natuurwaarden duurzaam behouden blijven. Dit betekent bijvoorbeeld dat het verboden is om een beschermd meertje in een Natura 2000-gebied leeg te pompen. Het betekent ook dat het verboden is om op een kilometer afstand van dat meertje grondwater te onttrekken, indien dat tot gevolg heeft dat het meertje leegloopt. Dit laatste wordt externe werking genoemd.

Een gemeente die geen Natura 2000-gebieden binnen het eigen gemeentelijk grondgebied heeft, zal mogelijk wel rekening moeten houden met Natura 2000-gebieden in de buurgemeente. Het kan ook voorkomen dat zo'n Natura 2000-gebied in de buurprovincie ligt. Bij het goedkeuren van bijvoorbeeld een bestemmingsplan zijn dan twee provincies betrokken.

Al onze buurlanden zijn tevens gehouden aan de verplichtingen van de Vogel- en Habitatrictlijn. Als er in een buurland activiteiten plaatsvinden met (mogelijk) negatieve gevolgen voor de instandhoudingsdoelstellingen in Nederland, is het betreffende lidstaat verplicht hier iets aan te doen. Nederland kan het buurland slechts wijzen op haar plicht en bij eventueel verzuim de Europese Commissie informeren.

Andersom moet Nederland, zeker bij activiteiten in het grensgebied, rekening houden met Natura 2000-gebieden over de grens. De Natuurbeschermingswet 1998 heeft alleen betrekking op in Nederland aangewezen Natura 2000-gebieden en is daarom niet van toepassing buiten de landsgrenzen. Daarom moet voor de gebieden over de grens worden teruggevallen op de rechtstreekse werking van de Vogel- en Habitatrictlijn.

Dit betekent dat activiteiten met mogelijk negatieve effecten op Natura 2000-gebieden over de grens en waarvoor bijvoorbeeld een bouw- of milieuvergunning nodig is door de gemeenten, binnen die vergunning getoetst worden aan deze richtlijnen. Zie ook de tekst hierboven over 'rechtstreekse werking'.

Omgevingsvergunning

De overheid werkt aan het instellen van een omgevingsvergunning. Deze zou begin 2009 in werking moeten gaan. Vanaf dan kunnen burgers voor alle vergunningen voor wonen, ruimte, milieu, monumenten en natuur bij één loket terecht met één aanvraagformulier. Dit loket zal de gemeente zijn. Ook de vergunning Natuurbeschermingswet 1998 voor locatiegebonden activiteiten zal onder de omgevingsvergunning gaan vallen. Wat dit precies gaat betekenen is nog niet helemaal bekend. Gemeenten zullen in ieder geval een grotere rol gaan spelen bij de vergunningverlening Natuurbeschermingswet 1998.

Zie voor meer informatie <http://omgevingsvergunning.vrom.nl/>.

De Natuurbeschermingswet 1998 schrijft voor elk Natura 2000-gebied een verplicht beheerplan voor. In dit plan moeten de instandhoudingsdoelstellingen worden uitgewerkt in ruimte, tijd en concrete ingrepen. De beheerplannen moeten worden vastgesteld uiterlijk 3 jaar nadat een Natura 2000-gebied definitief

Beheerplannen en bestaand gebruik

is aangewezen. Voor de definitieve aanwijzing kan echter al worden begonnen aan dit proces.

Beheerplannen zijn de verantwoordelijkheid van Rijk en provincies maar moeten worden opgesteld in samenspraak met eigenaren, gebruikers, andere belanghebbenden en andere overheden die betrokken zijn. Het Rijk en de provincies hebben samen een steunpunt ingericht voor centrale ondersteuning bij het opstellen van beheerplannen.

In 2007 is er voor verschillende gebieden al een start gemaakt met de uitwerking van de beheerplannen.

Via www.minlnv.n/natura2000 krijgt u inzicht in de laatste stand van zaken op dit gebied. Verderop in deze folder vindt u contactgegevens per gebied en een overzicht van gegevens met betrekking tot het beheerplanproces van alle Natura 2000-gebieden.

Het aanwijzen van Natura 2000-gebieden heeft mogelijk ook gevolgen voor al bestaande activiteiten in en rondom Natura 2000-gebieden. Deze activiteiten vonden al plaats voordat het gebied als Natura 2000-gebied werd aangewezen. Als peildatum wordt de datum van inwerkingtreding van de Natuurbeschermingswet 1998 gehanteerd, 1 oktober 2005. Het uitgangspunt is dat bestaand gebruik in samenspraak met de gebruikers wordt geregeld in het beheerplan. Activiteiten die ná 1 oktober 2005 begonnen zijn vallen niet onder de definitie van bestaand gebruik. Deze activiteiten vallen onder het vergunningstelsel van de Natuurbeschermingswet 1998.

Bestaand gebruik kan beperkt of verboden worden. Mogelijk gaat het slecht met een bepaald habitat in een bepaald gebied vanwege een jarenlange uitgeoefende activiteit, zoals bijvoorbeeld het onttrekken van grondwater. Om de instandhoudingsdoelstelling voor dit habitat te kunnen halen, zal het negatieve effect van het bestaande gebruik worden aangepakt.

Al het bestaande gebruik dat uiteindelijk niet in het beheerplan geregeld kan worden, wordt na het vaststellen van het beheerplan vergunningplichtig.

Deze vergunningplicht geldt volgens de wet overigens voor al het bestaande gebruik, zolang het niet is opgenomen in een beheerplan.

Omdat deze situatie niet wenselijk is, heeft de minister van LNV de Tweede Kamer op 14 mei 2007 een wetsvoorstel aangeboden voor wijziging van de Natuurbeschermingswet 1998 tot regulering van bestaand gebruik. Deze wetswijziging bepaalt dat het bestaand gebruik niet vergunningplichtig is tot dat een concreet beheerplan is vastgesteld.

Het bestaand gebruik kan ongestoord doorgang vinden, tenzij aantoonbaar inbreuk wordt gemaakt op natuurwaarden (het voorzorgsbeginsel geldt nog steeds).

Onder een aantoonbare inbreuk door bestaand gebruik wordt verstaan: een inbreuk die onomkeerbare schade tot gevolg kan hebben waardoor de instandhoudingsdoelstelling onhaalbaar wordt. De beoordeling daarvan is aan de minister. Daarbij kan zij, indien nodig, gebruik maken van een aanschrijvingsbevoegdheid. Bij aantoonbare inbreuk op natuurwaarden kan met deze bevoegdheid de veroorzaker hiervan worden opgedragen het gebruik aan te passen of te beëindigen.

Vergund of daadwerkelijk gebruik

In sommige gevallen wordt een vergunning verleend om te bouwen, grondwater te onttrekken of delfstoffen te winnen voordat een gebied wordt aangemeld of aangewezen als Natura 2000-gebied. Vervolgens kan in de periode tussen het verlenen van de vergunning en het daadwerkelijk starten van de activiteit het gebied inmiddels zijn aangemeld/aangewezen. Vanaf dat moment is, naast bijvoorbeeld een bouwvergunning, dus ook een vergunning Natuurbeschermingswet 1998 nodig. Het vergunde gebruik is echter alsnog verboden, indien laatstgenoemde vergunning niet verleend wordt, omdat de activiteit negatieve gevolgen heeft voor het gebied.

Een agrariër heeft bijvoorbeeld een milieuvergunning voor het houden van een bepaalde hoeveelheid dieren. Deze vergunning is verleend voor 1 oktober 2005. Op dit moment heeft de agrariër echter maar de helft van het aantal dieren dat de vergunning toestaat binnen zijn bedrijf. Het aantal dieren is tot op heden ook niet toegenomen. Het kan voorkomen dat op basis van de Natuurbeschermingswet 1998 de agrariër geen toestemming krijgt het maximale aantal dieren te gaan houden. Er bestaan situaties waarbij men wel rechten heeft, maar deze niet mag gebruiken. In bepaalde gevallen kan degene die hierdoor wordt benadeeld een beroep doen op de schadevergoedingsregeling uit de Natuurbeschermingswet 1998.

Toetsingskader ammoniak

De ammoniakuitstoot die door veehouderijbedrijven wordt veroorzaakt kan schadelijk zijn voor de natuur in de omgeving. De vorm van bestaand gebruik die deze uitstoot veroorzaakt, komt veelvuldig voor in Nederland en heeft grote invloed op de kwaliteit van de natuur.

Vooralsnog was onduidelijk wat Natura 2000 voor de veehouderijbedrijven (met ammoniakuitstoot) en hun eventuele uitbreidingsplannen tot gevolg had. Voor de nodige duidelijkheid is het Toetsingskader ammoniak ontwikkeld. Het toetsingskader is een tijdelijk toetsingskader en geldt tot aan de vaststelling van de beheerplannen voor Natura 2000.

In deze beheerplannen wordt immers per Natura 2000-gebied bepaald wat nodig is om de natuurdoelstellingen te halen, ook als het gaat om ammoniak. Het Toetsingskader ammoniak is het uitgangspunt tijdens de periode van het opstellen van de beheerplannen en is in die fase een hulpmiddel voor o.a. gemeente en provincies bij het verlenen van milieuvergunningen.

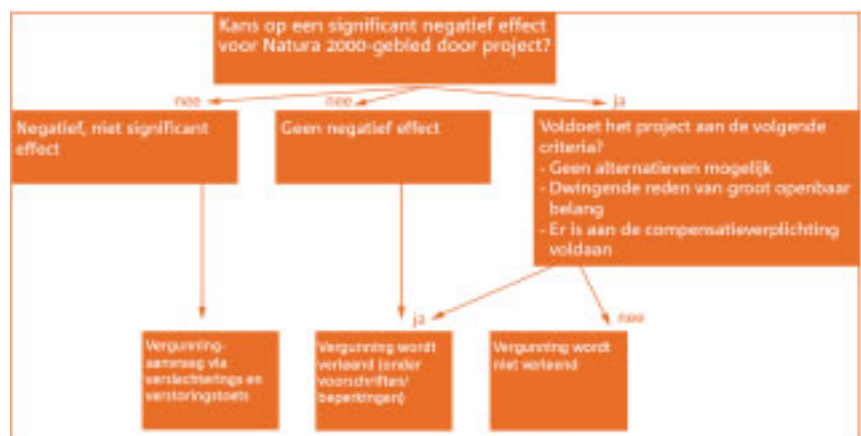
Meer informatie en documentatie over het toetsingskader is te vinden op www.minlnv.nl/natura2000.

Habitattoets

Een initiatiefnemer moet contact opnemen met het bevoegd gezag en een vergunningsprocedure starten wanneer hij een activiteit in of rond een Natura 2000-gebied wil uitvoeren die negatieve effecten op het gebied kan hebben.

De initiatiefnemer doet er goed aan om eerst een oriëntatiefase met vooroverleg te houden. Hierin kan het bevoegd gezag samen met de initiatiefnemer bepalen of er daadwerkelijk een vergunningsplicht bestaat en er zodoende kans is op negatieve effecten en gevolgen. Als dit het geval is, wordt het onderdeel van de habitattoets bepaald: de passende beoordeling of de verstoring- en verslechteringstoets. Er is sprake van een vergunningsplicht als het niet uitgesloten is dat een activiteit negatieve gevolgen heeft op een Natura 2000-gebied.

Figuur 2: de habitattoets.



Vergunningaanvraag via de passende beoordeling vindt plaats als er mogelijk significante gevolgen optreden. Een effect is significant als het halen of behouden van de instandhoudingsdoelstellingen van een Natura 2000-gebied dreigt te worden aangetast. Soms hebben activiteiten wel negatieve gevolgen, maar zijn deze gevolgen niet significant. In die gevallen is een vergunningaanvraag nodig via de verstorings- en verslechteringstoets.

Er is geen vergunning nodig als de activiteit in het beheerplan is opgenomen. Deze activiteiten zijn immers al getoetst. Er is ook geen vergunning nodig wanneer negatieve gevolgen uitgesloten zijn.

Een passende beoordeling moet ook gedaan worden als de activiteit misschien niet zelf, maar wel in combinatie met andere projecten, handelingen of plannen een mogelijk significant negatief gevolg heeft op het gebied (cumulatie). Het bevoegd gezag zal alleen een vergunning verlenen als met zekerheid is vastgesteld dat er geen significant negatieve gevolgen zullen zijn. De initiatiefnemer zal dat zelf moeten bewijzen.

In uitzonderlijke gevallen kan er bij het optreden van significant negatieve gevolgen toch een vergunning worden verleend. Het gaat dan om activiteiten die wegens dwingende redenen van groot openbaar belang moeten doorgaan en waarvoor geen alternatieven zijn. Compenserende maatregelen zijn dan verplicht.

Bij de verstorings- en verslechteringstoets wordt nagegaan of de negatieve gevolgen in het licht van de instandhoudingsdoelstellingen aanvaardbaar zijn. Een toeristische excursie door een zeer kwetsbaar terrein kan bijvoorbeeld worden geweigerd, terwijl wel toegang wordt verleend voor een rondleiding in het kader van wetenschappelijk onderzoek.

Plantoets

De Natuurbeschermingswet 1998 is tevens van toepassing op plannen zoals structuurvisies en bestemmings- en inrichtingsplannen. Bij het vaststellen van een plan hoeft geen vergunning te worden aangevraagd. Als het een plan betreft van de gemeente of het waterschap, moet echter de goedkeuring van gedeputeerde staten worden verkregen.

Deze goedkeuring wordt verleend indien er, tengevolge van het plan, geen mogelijke significante gevolgen voor de instandhoudingsdoelstellingen zijn. Hierbij wordt de systematiek van de habitattoets gevolgd, met dit verschil dat een heel abstract plan ook op dat abstracte niveau mag worden getoetst.

De verplichting om plannen te toetsen, volgt naast de verplichtingen vanuit de Natuurbeschermingswet 1998, ook vanuit de rol van gemeenten in het ruimtelijke ordeningsspoor. Op grond van de planologische uitvoerbaarheidseis en het zorgvuldigheidsbeginsel (artikel 9 Besluit ruimtelijke ordening jo. artikel 3:2 Algemene wet bestuursrecht) moeten gemeenten op voorhand een inschatting maken of voor de geplande activiteiten sectortoestemming zal (kunnen) worden verleend op grond van de bepalingen uit de Natuurbeschermingswet 1998.

Het bestemmingsplan is het richtinggevend kader voor een goede ruimtelijke ordening en het toetsingskader voor de vele gemeentelijke vergunningen die door gemeenten worden afgegeven.

Doordat in het bestemmingsplan ook Natura 2000-gebieden zijn opgenomen, geeft het duidelijkheid aan initiatiefnemers over wat wel en niet mogelijk zal zijn. Dit verkleint de kans op aanvraag van bijvoorbeeld bouwvergunningen die geen benodigde Natuurbeschermingswetvergunning kunnen krijgen.

Het verdient dus aanbeveling om de Natura 2000-gebieden snel in het bestemmingsplan op te nemen. Dat betekent dat men de bestemming af moet stemmen op de instandhoudingsdoelstellingen van de Natura 2000-gebieden.

Bestemmingen zijn echter niet afdwingbaar. Daarom zal duidelijk in de bijbehorende

voorschriften moeten worden opgenomen welke handelingen wel en niet toelaatbaar zijn, bijvoorbeeld via een aanlegvergunningstelsel. Anderzijds zal een bestemming 'natuurgebied' een ieder al voldoende wijzen op het doel van de bestemming. Het is dan wel verstandig om in het bestemmingsplan te verwijzen naar het aanwijzingsbesluit van LNV voor de waarborging van de verschillende natuurwaarden.

Natuurmonumenten en de Ecologische Hoofdstructuur

De 'oude' Natuurbeschermingswetgebieden (beschermde natuurmonumenten en staatsnatuurmonumenten) zijn met de inwerkingtreding van de Natuurbeschermingswet 1998 in 2005 allemaal hernoemd tot beschermde natuurmonumenten. Dat betekent tevens dat na aanwijzing van de Natura 2000-gebieden alle (delen van) beschermde natuurmonumenten die samenvallen met Natura 2000-gebieden komen te vervallen. De doelen van de beschermde natuurmonumenten blijven wel gelden, omdat ze integraal onderdeel uit gaan maken van de Natura 2000-aanwijzing en ook worden overgenomen in het aanwijzingsbesluit.

De Natura 2000-gebieden overlappen nagenoeg geheel met de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). De EHS kent bescherming via het ruimtelijke ordeningsplan en niet via de Natuurbeschermingswet 1998.

Over de bescherming van de EHS en het samengaan met Natura 2000 is de brochure 'Spelregels EHS' verschenen die te vinden is op www.minlnv.nl.

Kaderrichtlijn Water

Alle Natura 2000-gebieden liggen in een Kaderrichtlijn Water-stroomgebied. De KRW ziet erop toe dat de kwaliteit van het oppervlakte- en grondwater in Europa in 2015 in principe op orde is. Een belangrijk instrument hierbij zijn de KRW-stroomgebiedbeheerplannen, waarin afspraken worden gemaakt over de te behalen kwantitatieve en kwalitatieve waterdoelen en de weg daar naartoe. Veel van de Natura 2000-doelen zijn afhankelijk van de watercondities in een Natura 2000-gebied. De afspraken die in KRW-kader gemaakt worden, moeten dus overeenstemmen met de Natura 2000-doelen. Dit vereist de nodige afstemming.

In de Natura 2000-gebieden waar V&W/RWS het voortouw heeft voor het opstellen van een Natura 2000-beheerplan, wordt de implementatie van Natura 2000 en de KRW één op één opgepakt met het opstellen van geïntegreerde beheerplannen. In de overige Natura 2000-gebieden geldt dat Gedeputeerde Staten de KRW-doelen vaststellen. Provincies, LNV/DLG en Defensie nemen daar het voortouw voor het opstellen van een Natura 2000-beheerplan.

Daarnaast is er sprake van prioritaire gebieden voor verdrogingsbestrijding (TOP-lijst) in Nederland, die eveneens in stroomgebieden liggen en waarvoor afstemming met de KRW aan de orde is.

Het is van belang om in de stroomgebiedbeheerplannen en bijbehorende maatregelenpakketten ter implementatie van de KRW maximaal rekening te houden met de watervereisten van Natura 2000. Dit is met name belangrijk voor Natura 2000 gebieden met een sense of urgency op het gebied van water en voor de Natura 2000-gebieden met daarbinnen TOP-gebieden verdroging.

Op www.minlnv.nl/natura2000 onder 'Natura 2000 en Kaderrichtlijn Water (KRW)' staat meer informatie over hoe de afstemming vorm gegeven wordt.

Meer informatie

Alle informatie over Natura 2000 is te vinden op de webpagina www.minlnv.nl/natura2000. Alle publicaties en beschikbare hulpmiddelen kunt hier vinden, waaronder de gebiedendatabase, soortendatabase en habitattypendatabase. Voor informatie over de verspreiding van beschermde soorten flora en

fauna in (en buiten) de Natura 2000 gebieden kunt u terecht bij het Natuurloket. Voor overige vragen, kunt u het LNV-loket bellen: (0800)2233322.

De informatie die het Natuurloket biedt zal de komende jaren verbeterd worden. De Minister van LNV heeft daarvoor medio 2007 de Gegevensautoriteit Natuur benoemd. De Gegevensautoriteit Natuur heeft als opdracht de beschikbaarheid en betrouwbaarheid van informatie over de verspreiding van beschermde soorten in Nederland voor alle betrokken partijen te verbeteren.

Hij zal gegevens uit verschillende bronnen bijeen laten brengen en door validatie ervoor zorgen dat deze gegevens een betrouwbaar beeld van de werkelijke situatie geven. Hierdoor krijgt het databasebeheer achter het Natuurloket een flinke impuls. Ook zal de Gegevensautoriteit Natuur ervoor zorgen dat ontbrekende waarnemingen alsnog worden uitgevoerd. Gemeenten zullen rechtstreeks toegang krijgen tot alle relevante informatie. Daarmee wordt in 2007/2008 ervaring opgedaan in het stadsgewest Haaglanden. Aansluitend komt deze faciliteit voor andere gemeenten beschikbaar. Gebruikers zoals gemeenten kunnen dan tevens informatieleveranciers zijn, net als terreinbeheerders zoals Natuurmonumenten en de vrijwilligersorganisaties zoals SOVON en FLORON. Vooralsnog wordt informatie over de verspreiding van soorten aangeboden via www.natuurloket.nl.

Contactpersonen voortouwnemers beheerplannen Natura 2000

nmr.	Natura 2000-gebied	voortouwnemer	opstellen beheerplan	contactpersoon	telefoon	e-mail
1	Waddenzee	V&W	RWS-Noord Nederland	Aante Nicolai	058 2344322	aante.nicolai@rws.nl
2	Duinen en Lage Land Texel	LNV	DLG - Regio West	Pieter op 't Hof	058 2955255	p.op.thof@minlnv.nl
3	Duinen Vlieland	LNV	DLG - Regio Noord	Pieter op 't Hof	058 2955255	p.op.thof@minlnv.nl
4	Duinen Terschelling	LNV	DLG - Regio Noord	Pieter op 't Hof	058 2955255	p.op.thof@minlnv.nl
5	Duinen Ameland	LNV	DLG - Regio Noord	Pieter op 't Hof	058 2955255	p.op.thof@minlnv.nl
6	Duinen Schiermonnikoog	Provincie	Provincie Fryslân	Ettienke Bakker	058 2925154	e.c.bakker@frysian.nl
7	Noordzeekustzone	V&W	RWS Noordzee	Jeroen Ligtenberg	070 3366851	jeroen.ligtenberg@rws.nl
8	Lauwersmeer	LNV	DLG - Regio Noord	Pieter op 't Hof	058 2955255	p.op.thof@minlnv.nl
9	Groote Wielen	Provincie	Provincie Fryslân	Ettienke Bakker	058 2925154	e.c.bakker@frysian.nl
10	Oudegaasterbrekken , Fluessen en omgeving	Provincie	Provincie Fryslân	Ettienke Bakker	058 2925154	e.c.bakker@frysian.nl
11	Witte en Zwarte Brekken	LNV	DLG - Regio Noord	Pieter op 't Hof	058 2955255	p.op.thof@minlnv.nl
12	Sneekermeeergebied	LNV	DLG - Regio Noord	Pieter op 't Hof	058 2955255	p.op.thof@minlnv.nl
13	Alde Feanen	Provincie	Provincie Fryslân	Ettienke Bakker	058 2925154	e.c.bakker@frysian.nl
14	De Deelen	LNV	DLG - Regio Noord	Pieter op 't Hof	058 2955255	p.op.thof@minlnv.nl
15	Van Oordt's Mersken	Provincie	Provincie Fryslân	Ettienke Bakker	058 2925154	e.c.bakker@frysian.nl
16	Wijnjeterper Schar	LNV	DLG - Regio Noord	Pieter op 't Hof	058 2955255	p.op.thof@minlnv.nl
17	Bakkeveense Duinen	Provincie	Provincie Fryslân	Ettienke Bakker	058 2925154	e.c.bakker@frysian.nl
18	Rottige Meenthe & Brandermeer	LNV	DLG - Regio Noord	Pieter op 't Hof	058 2955255	p.op.thof@minlnv.nl
19	Leekstermeergebied	Provincie	Provincie Groningen	Fenneke van der Schuur	050 3164941	f.l.vander.schuur@provinciegroningen.nl
20	Zuidlaardermeergebied	Provincie	Provincie Groningen	Fenneke van der Schuur	050 3164941	f.l.vander.schuur@provinciegroningen.nl
21	Lieftingshsbroek	Provincie	Provincie Groningen	Fenneke van der Schuur	050 3164941	f.l.vander.schuur@provinciegroningen.nl
22	Norgerholt	Provincie	Provincie Drenthe	Ben van Os	0592 365665	b.os@drenthe.nl
23	Fochteloërveen	Provincie	Provincie Drenthe	Ben van Os	0592 365665	b.os@drenthe.nl
24	Witterveld	Defensie	Directie Zuid	David Michel	038 4572586	dhr.g.michel@mindef.nl
25	Drentsche Aa gebied	LNV	DLG - Regio Noord	Pieter op 't Hof	058 2955255	p.op.thof@minlnv.nl
26	Drouwenezand	Provincie	Provincie Drenthe	Ben van Os	0592 365665	b.os@drenthe.nl
27	Drents-Friese Wold & Leggelderveld	LNV	DLG - Regio Noord	Pieter op 't Hof	058 2955255	p.op.thof@minlnv.nl
28	Elperstroomgebied	LNV	DLG - Regio Noord	Pieter op 't Hof	058 2955255	p.op.thof@minlnv.nl
29	Havelte-Oost	Provincie	Provincie Drenthe	Ben van Os	0592 365665	b.os@drenthe.nl
30	Dwingelderveld	Provincie	Provincie Drenthe	Ben van Os	0592 365665	b.os@drenthe.nl
31	Mantingerbos	Provincie	Provincie Drenthe	Ben van Os	0592 365665	b.os@drenthe.nl
32	Mantingerzand	Provincie	Provincie Drenthe	Ben van Os	0592 365665	b.os@drenthe.nl
33	Bargerveen	LNV	DLG - Regio Noord	Pieter op 't Hof	058 2955255	p.op.thof@minlnv.nl
34	Weerribben	Provincie	Provincie Overijssel	Rob Messelink	038 4998525	jh.messelink@overijssel.nl
35	Wieden	Provincie	Provincie Overijssel	Rob Messelink	038 4998525	jh.messelink@overijssel.nl
36	Uiterwaarden Zwarte water en Vecht	Provincie	Provincie Overijssel	Rob Messelink	038 4998525	jh.messelink@overijssel.nl
37	Olde Maten & Veerslootlanden	Provincie	Provincie Overijssel	Rob Messelink	038 4998525	jh.messelink@overijssel.nl
38	Uiterwaarden IJssel	Provincie	Provincie Gelderland	Theo Portegijs	026 3599575	t.portegijs@prv.gelderland.nl
39	Vecht en Beneden-Reggegebied	Provincie	Provincie Overijssel	Rob Messelink	038 4998525	jh.messelink@overijssel.nl
40	Engbertsdijkswenen	LNV	DLG - Regio Oost	Chiel Segerink	026 3781230	c.segerink@minlnv.nl
41	Boetelerveld	Provincie	Provincie Overijssel	Rob Messelink	038 4998525	jh.messelink@overijssel.nl
42	Sallandse Heuvelrug	LNV	DLG - Regio Oost	Chiel Segerink	026 3781230	c.segerink@minlnv.nl
43	Wierdense Veld	Provincie	Provincie Overijssel	Rob Messelink	038 4998525	jh.messelink@overijssel.nl
44	Borkeld	LNV	DLG - Regio Oost	Chiel Segerink	026 3781230	c.segerink@minlnv.nl
45	Springendal & Dal van de Mosbeek	Provincie	Provincie Overijssel	Rob Messelink	038 4998525	jh.messelink@overijssel.nl
46	Bergvennen & Brecklenkampse Veld	Provincie	Provincie Overijssel	Rob Messelink	038 4998525	jh.messelink@overijssel.nl
47	Achter de Voort, Agelerbroek & Voltherbroek	LNV	DLG - Regio Oost	Chiel Segerink	026 3781230	c.segerink@minlnv.nl
48	Lemselermaten	Provincie	Provincie Overijssel	Rob Messelink	038 4998525	jh.messelink@overijssel.nl
49	Dinkelland	Provincie	Provincie Overijssel	Rob Messelink	038 4998525	jh.messelink@overijssel.nl
50	Landgoederen Oldenzaal	Provincie	Provincie Overijssel	Rob Messelink	038 4998525	jh.messelink@overijssel



- 82 Uiterwaarden Lek
- 83 Botshol
- 84 Duinen Den Helder - Callantsoog
- 85 Zwanenwater & Pettemerduinen
- 86 Schoorlse Duinen
- 87 Noordhollands Duinreservaat
- 88 Kennemerland-Zuid
- 89 Eilandspolder
- 90 Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder
- 91 Polder Westzaan
- 92 IJperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske
- 93 Zeevang
- 94 Naardermeer
- 95 Oostelijke Vechtplassen
- 96 Coepelduynen
- 97 Meijendel & Berkheide
- 98 Westduinpark & Wapendal
- 99 Solleveld
- 100 Voornes Duin
- 101 Duinen Goeree & Kwade Hoek
- 102 De Wilck
- 103 Nieuwkoopse Plassen & De Haeck
- 104 Broekvelden, Vettenbroek & Polder Stein
- 105 Zouweboezem
- 106 Boezems Kinderdijk
- 107 Donkse Laagten
- 108 Oude Maas
- 109 Haringvliet
- 110 Oudeland van Strijen
- 111 Hollands Diep
- 112 Biesbosch
- 113 Voordelta
- 114 Krammer-Volkerak
- 115 Grevelingen
- 116 Kop van Schouwen
- 117 Manteling van Walcheren
- 118 Oosterschelde
- 119 Veerse Meer
- 120 Zoommeer
- 121 Yerseke en Kapelse Moer
- 122 Westerschelde & Saeftinghe
- 123 Zwin & Kievittepolder
- 124 Groote Gat
- 125 Canisvlietse Kreek
- 126 Vogelkreek
- 127 Markiezaat
- 128 Brabantse Wal
- 129 Ulvenhoutse Bos
- 130 Langstraat
- 131 Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen
- 132 Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek
- 133 Kampina & Oisterwijkse Vennen
- 134 Regte Heide & Riels Laag
- 135 Kempenland-West
- 136 Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux
- 137 Strabrechtse Heide & Beuven
- 138 Weertse- en Budelerbergen & Ringselven
- 139 Deurnsche Peel & Mariapeel
- 140 Groote Peel
- 141 Oeffelter Meent
- 142 Sint Jansberg
- 143 Zeldersche Driessen
- 144 Boschhuizerbergen
- 145 Maasduinen
- 146 Sarsven en De Banen
- 147 Leudal
- 148 Swalmdal
- 149 Meinweg
- 150 Roerdal
- 150 Abbdj Lilbosch en voormalig Klooster Mariahoop
- 152 Grensmaas
- 153 Bunder- en Elisloërbos
- 154 Geleenbeekdal
- 155 Brunssummerheide
- 156 Bemelerberg & Schiepersberg
- 157 Geuldal
- 158 Kunderberg
- 159 Sint Pietersberg & Jekerdal
- 160 Savelsbos
- 161 Noordbeemden & Hoogbos
- 162 Abtskolk

Provincie	Provincie Zuid Holland
Provincie	Provincie Utrecht
Provincie	Provincie Noord Holland
Provincie	Provincie Noord Holland
LNV	DLG - Regio West
Provincie	Provincie Noord Holland
Provincie	Provincie Noord Holland
Provincie	Provincie Noord Holland
Provincie	Provincie Noord Holland
Provincie	Provincie Noord Holland
Provincie	Provincie Noord Holland
LNV	DLG - Regio West
Provincie	Provincie Zuid Holland
Provincie	Provincie Zuid Holland
Provincie	Provincie Zuid Holland
Provincie	Provincie Zuid Holland
LNV	DLG - Regio West
Provincie	Provincie Zuid Holland
Provincie	Provincie Zuid Holland
Provincie	Provincie Zuid Holland
LNV	DLG - Regio West
V&W	RWS Zuid-Holland
V&W	RWS Zuid-Holland
Provincie	Provincie Zuid Holland
V&W	RWS Zuid-Holland
LNV	DLG - Regio Zuid
V&W	RWS Noordzee
V&W	RWS Zeeland
V&W	RWS Zeeland
Provincie	Provincie Zeeland
Provincie	Provincie Zeeland
V&W	RWS Zeeland
V&W	RWS Zeeland
V&W	RWS Zeeland
Provincie	Provincie Zeeland
V&W	RWS Zeeland
Provincie	Provincie Zeeland
Provincie	Provincie Zeeland
Provincie	Provincie Zeeland
Provincie	Provincie Noord Brabant
Provincie	Provincie Noord Brabant
LNV	DLG - Regio Zuid
Provincie	Provincie Noord Brabant
Provincie	Provincie Noord Brabant
Provincie	Provincie Noord Brabant
Provincie	Provincie Noord Brabant
Provincie	Provincie Noord Brabant
LNV	DLG - Regio Zuid
LNV	DLG - Regio Zuid
Provincie	Provincie Limburg
LNV	DLG - Regio Zuid
LNV	DLG - Regio Zuid
LNV	DLG - Regio Zuid
Provincie	Provincie Limburg
Provincie	Provincie Limburg
Provincie	Provincie Limburg
LNV	DLG - Regio Zuid
Provincie	Provincie Limburg
Provincie	Provincie Limburg
Provincie	Provincie Limburg
V&W	RWS-Limburg
LNV	DLG - Regio Zuid
Provincie	Provincie Limburg
Provincie	Provincie Limburg
Provincie	Provincie Limburg
LNV	DLG - Regio Zuid
Provincie	Provincie Limburg
LNV	DLG - Regio Zuid
Provincie	Provincie Limburg
Provincie	Provincie Noord Holland

Gerard de Jong
Jan Berkhof
Nic Grandiek
Nic Grandiek
Pieter op 't Hof
Nic Grandiek
Nic Grandiek
Nic Grandiek
Nic Grandiek
Nic Grandiek
Nic Grandiek
Nic Grandiek
Stefan Vreugdenhil
Gerard de Jong
Gerard de Jong
Gerard de Jong
Gerard de Jong
Stefan Vreugdenhil
Gerard de Jong
Gerard de Jong
Gerard de Jong
Gerard de Jong
Stefan Vreugdenhil
Sandra Cramer
Sandra Cramer
Gerard de Jong
Sandra Cramer
Jacqueline Jonkers
Mariska Harte
Ailyn Erkman
Ailyn Erkman
Kirsten Wolfstein
Kirsten Wolfstein
Ailyn Erkman
Ailyn Erkman
Ailyn Erkman
Kirsten Wolfstein
Ailyn Erkman
Kirsten Wolfstein
Kirsten Wolfstein
Kirsten Wolfstein
Ewoud v. d. Berg
Ewoud v. d. Berg
Jacqueline Jonkers
Ewoud v. d. Berg
Ewoud v. d. Berg
Ewoud v. d. Berg
Ewoud v. d. Berg
Ewoud v. d. Berg
Ewoud v. d. Berg
Jacqueline Jonkers
Jacqueline Jonkers
Leon Janssen
Jacqueline Jonkers
Jacqueline Jonkers
Jacqueline Jonkers
Leon Janssen
Jacqueline Jonkers
Leon Janssen
Leon Janssen
Jacqueline Jonkers
Leon Janssen
Leon Janssen
Jacqueline Jonkers
Leon Janssen
Leon Janssen
Marniks Maris
Jacqueline Jonkers
Leon Janssen
Leon Janssen
Leon Janssen
Jacqueline Jonkers
Leon Janssen
Jacqueline Jonkers
Leon Janssen
Nic Grandiek

[illegible]

gw.de.jong@pzh.nl
Jan.berkhot@provincie-utrecht.nl
grandiekn@noord-holland.nl
korstanjep@noord-holland.nl
p.p.thof@minlnv.nl
grandiekn@noord-holland.nl
grandiekn@noord-holland.nl
grandiekn@noord-holland.nl
grandiekn@noord-holland.nl
grandiekn@noord-holland.nl
grandiekn@noord-holland.nl
grandiekn@noord-holland.nl
grandiekn@noord-holland.nl
s.j.vreugdenhil@minlnv.nl
gw.de.jong@pzh.nl
gw.de.jong@pzh.nl
gw.de.jong@pzh.nl
gw.de.jong@pzh.nl
s.j.vreugdenhil@minlnv.nl
gw.de.jong@pzh.nl
gw.de.jong@pzh.nl
gw.de.jong@pzh.nl
gw.de.jong@pzh.nl
s.j.vreugdenhil@minlnv.nl
alexandra.cramer@rws.nl
alexandra.cramer@rws.nl
gw.de.jong@pzh.nl
alexandra.cramer@rws.nl
j.jonkers@minlnv.nl
mariska.harte@rws.nl
aylin.erkman@rws.nl
aylin.erkman@rws.nl
k.wolfstein@zeeland.nl
k.wolfstein@zeeland.nl
aylin.erkman@rws.nl
aylin.erkman@rws.nl
aylin.erkman@rws.nl
k.wolfstein@zeeland.nl
aylin.erkman@rws.nl
k.wolfstein@zeeland.nl
k.wolfstein@zeeland.nl
k.wolfstein@zeeland.nl
k.wolfstein@zeeland.nl
evdberg@brabant.nl
evdberg@brabant.nl
j.jonkers@minlnv.nl
evdberg@brabant.nl
evdberg@brabant.nl
evdberg@brabant.nl
evdberg@brabant.nl
evdberg@brabant.nl
j.jonkers@minlnv.nl
j.jonkers@minlnv.nl
l.fh.janssen@prvlimburg.nl
j.jonkers@minlnv.nl
j.jonkers@minlnv.nl
l.fh.janssen@prvlimburg.nl
j.jonkers@minlnv.nl
l.fh.janssen@prvlimburg.nl
l.fh.janssen@prvlimburg.nl
l.fh.janssen@prvlimburg.nl
l.fh.janssen@prvlimburg.nl
j.jonkers@minlnv.nl
l.fh.janssen@prvlimburg.nl
l.fh.janssen@prvlimburg.nl
l.fh.janssen@prvlimburg.nl
l.fh.janssen@prvlimburg.nl
l.fh.janssen@prvlimburg.nl
marniks.maris@rws.nl
j.jonkers@minlnv.nl
l.fh.janssen@prvlimburg.nl
l.fh.janssen@prvlimburg.nl
l.fh.janssen@prvlimburg.nl
l.fh.janssen@prvlimburg.nl
j.jonkers@minlnv.nl
l.fh.janssen@prvlimburg.nl
j.jonkers@minlnv.nl
l.fh.janssen@prvlimburg.nl
grandiekn@noord-holland.nl

